

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д. ик. н., д. пол. н. Карим Фахир Наама, член на научното жури със заповед на Ректора на ВСУ „Черноризец Храбър“ № 759, гр. Варна от 26.10.2023 г. за дисертационния труд на Явор Маринов Янков Социално-политически идеи на аграризма в Българската модерност за присъждане на образователна и научна степен „доктор“, професионално направление 3.3. „Политически науки“, докторска програма „Политология“.

1. Данни за докторантурата

Дисертационният труд е насочен за публична защита след изпълнение на всички процедури, които са необходими. Проведена е вътрешно обсъждане в която задълбочено е обсъден дисертационният труд. Направени са конкретни препоръки. В резултат на това е прието заключение от научния колегиум, че дисертацията е в завършен вид, отговаря на необходимите изисквания и може да бъде допусната до публична защита.

2. Данни за дисертацията и автореферата

Дисертационният труд на тема: „Социално-политически идеи на аграризма в Българската модерност“ е обсъден и насочен за защита пред научно жури от катедра „АДМИНИСТРАЦИЯ, УПРАВЛЕНИЕ И ПОЛИТИЧЕСКИ НАУКИ,, при факултет „МЕЖДУНАРОДНА ИКОНОМИКА И АДМИНИСТРАЦИЯ“ на “ВАРНЕНСКИ СВОБОДЕН УНИВЕРСИТЕТ „ЧЕРНОРИЗЕЦ ХРАБЪР”.

Дисертационният труд е с обем 257 страници. Състои се от увод, изложение в 3 глави, заключение, списък на използваните източници. Съдържанието на всяка от главите е разпределено в отделни параграфи.

Основният текст е в обем 251 страници.

Използваната литература включва като брой 189 източници на няколко езика, български, английски, руски, френски.

Във връзка с темата на дисертационния труд са направени 3 публикации.

Авторът на дисертационния труд е докторант на самостоятелна подготовка в катедра „Администрация, управление и политически науки“ при факултет „Международна икономика и администрация“ на Варненски свободен университет „Черноризец Храбър“, гр. Варна.

Дисертационният труд е обсъден и насочен за защита пред научно жури от катедра „Администрация, управление и политически науки“ при факултет „Международна икономика и администрация“.

Според изискванията на закона е необходимо да бъдат рецензирани и автореферата и публикациите, съпровождащи дисертационната разработка. Определено можем да кажем, че авторефератът отговаря на академичните (съдържателни и технически) изисквания. Той отразява основните моменти на дисертацията и другите задължителни компоненти, списък публикации по темата и основните приноси.

Сред представените публикации, които са 3 на брой водещо място заемат тези, които са свързани с аграризма. Авторът при написаното на публикациите използва различна и богата литература от различни езици, това е силен момент за присъствието му в научната и академичната среда. Голямата част от тези публикации базират на емпирични данни, както се вижда от рецензираните и публикувани материали на докторанта в различни списания в електронен и книжен вид.

3. Научните качества на дисертацията

Изследването на е посветено на един от най-актуалните, интересните и трудни за дискусия и анализ проблеми на историческото и системното развитие на аграризма.

Основната теза на дисертационния труд „Социално-политически идеи на аграризма в Българската модерност“ е, че стратификационните характеристики на homo ager определят рецепцията на неговите исторически и политически ценности. Настоящата разработка подчертава, че са налични специфични прояви на българския homo ager в политическия живот и характерните страни на този образ са проявени в исторически и битов аспект. настоящата разработка има тезата, че са налични специфичните прояви на българския homo ager в политическия живот на страната и характерните страни на този образ, проявени в исторически и битов аспект.

Научното изследване се осъществява с прилагането на следните методи: сравнителен, стратификационен, документален и антропологичен. Изследването на социално-политическите феномени изисква интердисциплинарен подход. Анализът и синтезът трябва да бъдат

осъществени през фокуса на много и разнообразни науки, като започваме с културна антропология, социална история, политически науки и т.н. Актуалността на аграризъм в политическата история и теория на държавите е общоприет цивилизационен факт.

Обект на изследователския интерес е *homo ager* (аграрния човек), неговите социално-политически импликации проявени чрез разнообразни политически форми през различните културни периоди. От тази гледна точка предмет на изследването, на първо място е аграризмът в антропологичен, социален и политически контекст. На второ място е мисията на *homo ager* и неговото участие в социално-политическия живот. На трето място са корелациите между аграрните идеи и държавно политическите процеси.

Трудът има своята значимост с оглед на обстоятелствата аналитичност и интердисциплинарен академичен подход и специфика. В този смисъл дисертацията има глобален характер като изследване, като заедно с това обхваща въпроси, свързани с древната история на аграризма.

Дисертационният труд има за изследване следните научни цели:

Първо, въз основа на теоретичните постановки за социално-политическа стратификация да се изяснят характеристиките на селяните и селото. След трансформацията на *homo ager* той спира да бъде зависим от природата, която е основната причина за по-малкото или повечето земеделски блага чрез които е можел опита му да се възпроизведе.

Второ, да се разгледат отношенията между аграрните лидери и аграрните последователи в рамките на политическия процес.

Трето, да се изследва ролята на *homo ager* и връзката му с политическите идеи реализирани в законодателни и институционални такива.

Четвърто, да се разгледа ролята на аграрната култура на селото като фактор за участие в политическите процеси.

Постигането на поставените цели ще се осъществи и с решаването на следните изследователски задачи:

Първо, да се изследват характеристиките на *homo ager* в антропологичен, социален и политически план.

Второ, да се обоснове политическата идеология на аграризма.

Трето, да се анализира връзката между политическите идеи на аграризма и институционалните политики.

Четвърто, да се анализира различните форми на взаимодействие между аграризма и последствията за държавните институции.

Поставените цели и задачи са насочени за обосноваване на основната теза на изследването.

Трудът има своята значимост с оглед на обстоятелствата аналитичност и интердисциплинарен академичен подход и специфика.

За достигане на посочената по-горе цел, дисертационното изследване изпълнява няколко основни задачи, включващи тематично определени аспекти.

Глава първа е с заглавие „Стратификация на селяните в политическата история“.

В първия параграф (1.1) авторът ни запознае с политическата стратификация на селяните през античността. Разгледана е информацията за селяните в античността, която е оскъдна и разпиляна в различни източници. Това важи в още по-голяма степен и място за техните общества по нашите земи. Стратификацията на античните селяни е необходима за подредбата и точното място на прослойките спрямо напълно новопроизлезлите и непознати към момента слоеве. В проблематиката на античното значение на думата морал се забелязва и нейното унаследяване сред античните семейства - там, където оцеляването изисква да са събрани на едно място старите и младите, като обучението се изразява единствено според инициационната традиция от уста на ухо, от най-възрастния към най-младия, което изкривява реалната представа за политическото дотолкова, колкото най-възрастните са само наблюдатели на политическите процеси.

Стратификацията на античните селяни се подрежда с Енеида на Публий Вергилий Марон (70-19 г. пр.Хр) обединено като общност на главите на домовете, представящи се в големи семейства, подчинени на семейния морал и религия. Проблематизирането на подреждането започва с разделението на две от големите творби на Античността - „Илиада“ на

Омир и „Енеида“ на Вергилий. Още Омировият епос Илиада описва Еней, синът на Анхиз и Афродита, който е родоначалник на Юлиевия род, основателят на Рим – новата Троя.

Имайки предвид историческото изследване на проблематиката на дисертационния труд разбираме, че античните селяни са зависими от природата и нейните щения, но те могат да бъдат напълно независими от инфлационните процеси, които са известни още от Античността.

В параграф (1.2.) от глава първа се разглежда политическата стратификация на селяните в средновековието. Средновековното разбиране за политика, няма как да не е продиктувано от предходната епоха, а именно Античността. Редица трудове на елинските философи представляват съвети как да се управлява, общество, държава и други. Области като икономика, етика, морал, култура, история, социологически течения са търсили своето място в историческата битийност.

Според автора на дисертационния труд, пазарната икономика през XV – XVIII век. се идентифицирала с принудителни форми (социални, културни и политически) пораждайки противоборства не само сред аграрните слоеве. Фернан Бродел ни представя едно подчинено типологично изследване върху прединдустриалния свят който променя из основи живота на селяните. Представени са множество необичайни теми за средновековието, който от своя страна показват една обща хомогенна история, обгръщайки полето на действие на прединдустриалната „икономика“ и го обхваща в цялата му плътност. Специално внимание върху трите съсловия обръща Жорж Дюби. Селското население е доминираща прослойка в Средновековието. Факт който не подлежи да обсъждане. Селският живот и неговият повтарящ се аграрен ритъм са главния социален пътепоказател. Привързаността към традициите и земята са слабо онагледени в историческата картина, въпреки огромният обем сертификационни представители.

В параграф (1.3.) се разглежда политическа стратификация на селяните през модерната епоха. Прослойката на селяните е тази която неизбежно присъства и в модерната епоха. Но какво е модерна епоха, какви граници обхваща и как се вписват селяните в тази епоха? Подобно на много други исторически движения, модерната епоха се развива различно на Изток и на Запад. Човекът е разтворен към два свята, това е

стената, деляща го от вътрешността и външния свят, границата между вътре и вън, между нормалността и хаоса, между включеното и изключеното, между pre и post модерност. Модерният селянин се разкъсва между двата свята, на традиционното и модерното.

Прехода от средновековие към модерността е опит за съотнасяне на Българското възраждане към Ренесанса, а съвпадението е Просвещението в което Паисий Хилендарски (1722-1773 г.) написва своята история. Селската среда и през средновековието започва да се превръща в модерна градска която се явява доминиращ фактор за развитие на култури и политически идеи.

Разсъжденията по темата дават основание на автора да ни убеждава, че българското общество отхвърля или съпреживява образа на Бай Ганьо, най-често иронично, раздвоен от комбинациите на възможните корелации. Политическата стратификация на селяните както в Античността, Средновековието както и в Модерната епоха се оказва унаследена форма запазила себе си макар и трансформирана.

Глава II

Втората глава е озаглавена „Културна класификация на аграризма“.

В първи параграф (2.1.) се описва културата на източния аграризъм. Хората живели в пещери са възприемани и считани за предшественици на цивилизацията на днешните хора. Те от своя страна също могат да бъдат предхождани от други културни форми на дивачество и варварство.

Историята на съвместния живот е единствения начин чрез който може да обясним културата на източния аграризъм. Тя би ни дала причините за неговата поява, конституираните елементи и обстоятелствата за пораждането на дадената култура. Изследването на самата конкретна културна реалност като такава и успеха на анализа ѝ би отхвърлило всякакви съмнения относно невъзможността за антропологичната ерудиция да захване други пътища.

Авторът на дисертационния труд добре описва и констатира, че социалната тежест, социалният успех, социалната ефикасност, социалната полезност са разглеждани винаги през призмата на различието като оправдание. Така измервайки историчността на събитията те могат да изкривят точка на търсене и създаване на коректна времева културна

граница. Така и логично е стратификацията на източния аграризъм първо има изражение в скотовъдство и земеделието, второ има полово изражение, мъж-жена, като за това почти липсват исторически данни.

Имайки предвид развитието на темата за дисертацията, в следващ параграф (2.2.) авторът разглежда културата на западния аграризъм. Историята на културата на западния аграризъм и започва с Келтите. За обработването на земята селянина се е нуждаел от сечива, но металните навлизат в Западна Европа като наследена от Римската империя, така първите заселници на Запада са били изцяло зависими от културата и знанията на *orbis romanorum*.

От изследването добре разбираме, че историята на аграрния човек (*homo ager*) на преден план излиза неразрушимата му връзка със земята и неговата независимост, както и липсата от модернизирването в нова религиозна система, която не е ясно до каква степен би договаряла на нуждите му.

На последният параграф (2.3.) дисертационния труд фокусира върху социално-политическите идеи на аграризма в Европа. От историческа гледна точка аграризма е идеология, която направлява селските движения в на Европа, Балканите и България в техния социално-политически живот. Аграризмът е и отговор на неразвитите страни към предизвикателствата на модернизацията. Земеделския съюз се явява звено между селяните и работниците, която е характерна особеност на комунистическата система в Н.Р. България. Селяните се проявяват като фактор в политиката и в Централна и Източна Европа през втората половина на XIX век. В идейно-политически аспект тяхното присъствие определя облика си в зависимост от спецификата на историческите условия в този район. Така, докато в развитите индустриални страни селските организации целят да подпомагат процесите на индустриалното развитие, то в източните части на континента аграрните движения следват други закономерности.

В края на XIX и началото на XX век в неразвитите държавите промишлено развитие селяните убедително напомнят за себе си. Съвременните проблеми изискват промени в цялостната държавна политика спрямо тях. Необходимо е модерно селско стопанство, с фермерска насоченост и окрупняване на собствеността, но с българска идентичност.

Преструктурирането на селското стопанство и неговото истинско реформиране тепърва предстои. Различните видове (производителни, снабдителни и за реализиране на продукцията) земеделски кооперации на общинско, регионално и областно равнище, а възможно и на национално, се нуждаят от премислени стратегии и практики, поради разрушените вериги за доставки от последните няколко години. Селските демографски проблеми имат своите корени в генерални национални демографски тенденции и могат да се решат само в контекста на тези тенденции.

Авторът обобщава като извод, селяните са значим фактор и емблематичен образ в политическата история на българската страна. Тяхното развитие като преобладаващо население и техният народностен облик, формиращ и носещ основни черти от общия национален характер, им отрежда място на основополагащ елемент в цялостната българска стратификационна структура. Присъствието на българските селяни в политиката носи отпечатъка на същите социалноикономически условия, характерни за страните от Източна Европа.

Глава III

Третата глава носи заглавие „Периодизация на аграризма в българската история“. Параграф първи (3.1.) е описана информация за аграрния фолклор в Българското възраждане. Макар homo ager да преминава сложни перипетии в икономическо отношение, той остава непокътнат в една особено изградена противоречива монолитност. Homo ager проявява колективистични чувства в общата работа, радва се, смее се, работи усърдно, но си остава единак в поведението. Замогналите се чорбаджии, с алчността и с близостта си с османлиите, предизвикват омраза и негодувание у него. По-късно, когато навлиза в задругата, той прибавя към обществените си разбирания нови щрихи. Задругата формира у него особен род социални възприятия. Настъпват процеси на поляризация сред българските селяни, докато преди е съществувал един общ фон, независимо че е имало бедни и богати. Дребните собственици, уединени в балканските си колиби и подбалканските селища, запазват много от българските черти и качества от миналото. Консервирането на традициите и селския труд съхраняват идентичността на българския селянин векове на ред. Тази своя идентичност той носи от далечното минало. Поляризацията спрямо чорбаджийството не изостря чертите и качества му спрямо него били те по-бедни или по-богати.

Втори параграф от трета глава (3.2.) ни показва „невидимата“ социална картина между аграризма и модерната педагогика. Модерност и традиция са две едновременно и самоотхвърлящи се думи, които същевременно са в корелация една спрямо друга. Корелацията между тях, освен тяхната противоположност, се корени и в закономерностите, свързани в невъзможността реално да съществуват без да са в противовес. Липсата на единство и съгласие в една обща политическа логика за образованието на децата, е основен проблем на българското образование от преди вековете, та до сега.

В трети параграф (3.3.) се описва политическа идеология на земеделските организации. Според докторанта налице е антиципиране в аспекта на приноса за живота на страната, и народа и ползата, представляваща привилегия за малцина и то не представители на селячеството.

Програмните постановки на Земеделския съюз са изложени от Александър Стамболийски във вестник „Земеделско знаме“. Те предвиждат редица икономически промени, демократизиране на политическата система и на духовната култура. Посочват се по-конкретно следните мерки за издигане на икономическия ръст на страната. Аграризма като идеологическа основа на земеделските движения бива обособен от хибридни възприемания на различни социално-политически идеи. В сърцевината си трудно бива определен под общо значение, поради „селският аграризъм“ и „градския аграризъм“. функционирането на дебата за аграризма и ролята му в Българската модерност, утопично създава идеи допълващи идеологията на единна невъзможна корелация.

4. Научни приноси

В заключението на дисертационният труд на Явор Маринов Янков Социално-политически идеи на аграризма в Българската модерност са изведени изводи под формата на общи показатели, които потвърждават че българската модерност е предизвикателство пред homo ager и неговите политически възгледи.

Като основни научни приноси на дисертацията могат да бъдат посочени следните моменти:

А. За пръв път в българската научна книжнина се прави дълбочинна разработка на такъв важен от политико-икономическа гледна точка проблем.

Б. Дисертацията обобщава нуждата от промените в homo ager като цяло.

В. Въз основа на конкретни научни анализи се доказва необходимостта от активност за решаване на проблемите, които са свързани с homo ager като предизвикателство.

5. Бележки, критики, забележки и препоръки

Работата на докторанта е наистина с изключителни качества. Такъв тип дисертации предпочитано, да бъдат от три глави отпечатани и издадени. Препоръчвам на докторанта Явор Маринов Янков да издаде труда си, за да може българската наука и практика да се запознае с неговия анализ за проблематиката homo ager

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В изследванията на докторанта Явор Маринов Янков много добре са формирани идеите и възгледите по темата на дисертационния труд и отговаря на всички изисквания по ЗАКОН ЗА РАЗВИТИЕТО НА АКАДЕМИЧНИЯ СЪСТАВ В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ. В тази връзка, предлагам на колегите от уважаваното научно жури единодушно да гласуваме и да присъдим образователната и научната степен „доктор“ в професионалното направление 3.3. «политически науки», докторска програма „Политология“ на Явор Маринов Янков.

Гр. Велико Търново

3.11.2023

Проф. д.ик.н., д.пол. н. Карим Фахир Наама